

СОЦІОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ЖИТЛОВОЇ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті представлено аналітичну модель визначення оптимальних шляхів вирішення житлової проблеми для різних категорій військовослужбовців Збройних Сил України. Емпіричні дані для розробки моделі зібрані з допомогою анкетування вибіркової сукупності військовослужбовців, що репрезентує Збройні Сили за видами та категоріями. З допомогою розробленого автором індексу, маючи набір характеристик окремого військовослужбовця або групи можна визначити оптимальний для них шлях вирішення житлової проблеми. Показано, що підтримка альтернатив залежить від соціально-економічних та часових параметрів черги на житло.

Ключові слова: військова соціологія, Збройні Сили України, житлова проблема, регресійна модель.

В статье представлено аналитическую модель определения оптимальных путей решения жилищной проблемы для различных категорий военнослужащих Вооруженных Сил Украины. Эмпирические данные для разработки модели собраны с помощью анкетирования выборочной совокупности военнослужащих, которая представляет Вооруженные Силы по видам и категориям. С помощью разработанного автором индекса, имея набор характеристик отдельного военнослужащего или группы можно определить оптимальный для них путь решения жилищной проблемы. Показано, что поддержка альтернатив зависит от социально-экономических и временных параметров очереди на жилье.

Ключевые слова: военная социология, Вооруженные Силы Украины, жилищная проблема, регрессионная модель.

The paper presents an analytical model to determine the optimal solutions of the housing problem for the different categories of the military personnel of the Armed Forces of Ukraine. Empirical data for the model were collected through sample surveys of the military personnel, which represents the Armed Forces branches and categories of the military. With an index developed by the author, having a set of characteristics of the individual soldier or a group, the best way for them to resolve the housing problem can be determined. It is shown that support of the alternatives depends on the socio-economic and temporal parameters of the queue for housing.

Key words: military sociology, the Armed Forces of Ukraine, housing problem, regression model.

Постановка проблеми. Соціальні проблеми сучасних Збройних Сил України в їх соціологічному вимірі потребують постійної уваги, оскільки військовослужбовці є особливою соціально-професійною спільнотою, на яку покладаються надзвичайно важливі соціальні функції щодо оборони країни, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Від ступеня розв'язання соціальних проблем сучасних Збройних Сил України залежить ефективність

службової діяльності військовослужбовців, процеси розвитку військ, навчання та виховання особового складу.

Соціологічна інформація про характер та рівень гостроти соціальних проблем сучасних Збройних Сил України дозволяє органам державного та військового управління удосконалювати механізми розробки та реалізації державної політики щодо своїх захисників, упереджувати соціальну напругу у військовому середовищі та покращувати

соціальні настрої військовослужбовців. Тому соціологічний аналіз соціальних проблем військовослужбовців та пошуки шляхів їх розв'язання мають для подальшого розвитку Збройних Сил України (ЗСУ) не тільки теоретичне, але й практичне значення. Ця проблема особливо актуалізується в сучасних умовах ескалації воєнної загрози суверенітету, територіальній цілісності України і, відповідно, необхідності забезпечення соціальної складової чисельного збільшення Армії та інших, утворених відповідно до законів, воєнізованих формувань.

Проблема забезпечення житлом військовослужбовців Збройних Сил не втрачає актуальності протягом всього періоду незалежності України. Це зумовлено фінансовими, правовими та організаційними аспектами житлового будівництва та ефективного розподілу житла. За статистикою на кінець 2013 року власного помешкання очікують 44,4 тисячі військовослужбовців [2, с. 37]. Очевидно, що зі збільшенням ЗСУ в умовах антитерористичної операції черга лише збільшується. Сучасні темпи будівництва житла за рахунок державних коштів – в середньому близько 3 тисяч квартир щороку – не дозволяють вирішити проблему в середньостроковій перспективі. Інші джерела – альтернативні та передбачають застосування інноваційних для нашої країни підходів до управління ресурсами, взаємодії державного та недержавного секторів економіки.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогодні публікації у наукових виданнях доступних широкому колу громадськості зосереджені, переважно, навколо правових [5], політологічних [1] та економічних [3] аспектів забезпечення житлом ЗСУ. Водночас, вирішення будь-якої проблеми такого масштабу не можливе без підтримки та активної участі соціальних суб'єктів, яких вона стосується. В цьому випадку – це військовослужбовці військової служби за контрактом. Таким чином, актуальність теми цього дослідження зумовлена таким:

- впровадження альтернативних шляхів розв'язання житлової проблеми вимагає оцінки рівня потенційної підтримки військовослужбовцями кожної з альтернатив;
- ефективність інноваційних підходів до забезпечення житлом військовослужбовців значною мірою визначається їх готовністю до участі в проєктах пропонованих державою.

Метою статті є представлення аналітичної моделі визначення оптимальних шляхів вирішення житлової проблеми для різних категорій військовослужбовців. Дана модель була розроблена автором [4] в період роботи на посаді начальника науково-дослідної лабораторії прикладних соціологічних досліджень Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України і досі не публікувалась.

Виклад основного матеріалу. Емпіричні дані для розробки моделі були зібрані з допомогою анкетування. Генеральну сукупність соціологічного

дослідження склали офіцерський склад Збройних Сил України та військовослужбовці військової служби за контрактом. Вибіркова сукупність була сформована за квотним принципом і репрезентувала генеральну сукупність за видами Збройних Сил України та категоріями військовослужбовців: старші офіцери, молодші офіцери та військовослужбовці військової служби за контрактом.

Для виявлення характеристик респондентів, які сприяють або, навпаки, утримують їх від підтримки альтернативних варіантів забезпечення житлом було проведено регресійний аналіз виду «векторна зальна лінійна модель» та розраховано непараметричну мультиноміальну логістичну модель³. В якості предикторів використовувались відповіді на питання *«Який із перелічених варіантів характеризує житлові умови Вашої сім'ї?»*, *«Чи покращились Ваші житлові умови за час проходження військової служби?»*, *«Скільки років Ви очікували (очікуєте) житло від Міністерства оборони України?»*, *«Про які з вказаних шляхів розв'язання житлової проблеми військовослужбовців Ви чули?»*, *«Чи бачите Ви перспективи розв'язання житлової проблеми у Збройних Силах України?»*, *«Вислуга років, яку Ви маєте на сьогодні?»*, *«Місце проходження Вами військової служби на сьогодні»*, *«Ваш вік»*, *«Ваш сімейний стан?»*, *«Скільки дітей у Вашій сім'ї?»*, *«Місце Вашого проживання»*, *«Вкажіть, будь ласка, вид Збройних Сил України, в якому Ви проходитье військову службу»*, *«Категорія військовослужбовців»* (на основі військових звань).

Залежними змінними були варіанти відповідей питання множинного вибору *«Які, на Ваш погляд, найбільш оптимальні варіанти розв'язання житлової проблеми у Збройних Силах України?»*.

Для більшої змістовної насиченості аналізу шкалу змінних-відповідей на дане питання пропонується розглядати псевдо-порядкову за принципом: від традиційних шляхів зі 100 % участю держави до альтернативних шляхів за участю інших суб'єктів та самих військовослужбовців. Варіант відповіді «інше» до уваги не береться як комплекс наближених до традиційних та альтернативних шляхів. У такий спосіб маємо шкалу виду:

- 1 – забезпечення житлом від Міністерства оборони України;
- 2 – введення реальної грошової компенсації військовослужбовцям за недержане житло;

³ Характеристики моделі: Залежна змінна (у): коінтеграція (матриця) відповідей на питання множинного вибору «Які, на Ваш погляд, найбільш оптимальні варіанти розв'язання житлової проблеми у Збройних Силах України?». Кількість елементів – 12, реферальний рівень – 1 (забезпечення житлом від Міністерства оборони України).

Тип моделі: непараметрична мультиноміальна логістична модель. Респонденти, які не дали відповідь на одне з питань-предикторів, не враховуються.

Параметр дисперсії для мультиноміального рішення: 1.

Відхилення залишків: 566,486.

Кількість ступенів свободи: 7953.

Значення логарифмічної функції правдоподібності: – 8495,469.

Кількість ітерацій до досягнення конвергенції: 4.

Значимість (р) тесту χ^2 для залишків: 1 (модель повна).

3 – формування фонду житлових службових приміщень під штатну чисельність військових частин;

4 – вивільнення та реконструкція нежитлових будівель (казарм, штабних приміщень Міністерства оборони, тощо);

5 – спільна забудова земель Міністерства оборони державою та приватними інвесторами;

6 – пільгові позики для військовослужбовців на придбання житла;

7 – програма молодіжного кредитування;

8 – програма підтримки придбання, за згодою, доступного житла з частковою оплатою (30 % / 70 %; 60 % / 40 %; 50 % / 50 %);

9 – кредити на житло під заставу нерухомого майна (іпотека);

10 – надання цінних паперів (житлових сертифікатів), що дають право на придбання квадратних метрів в конкретному будинку і мають номінальну вартість у гривнях;

11 – індивідуальні житлові рахунки;

12 – програма пільгового кредитування сільських забудовників (надання земельних ділянок з подальшим кредитуванням на будівництво).

Інтегральний показник впливу було розраховано таким чином: у результаті регресійного аналізу ми маємо коефіцієнти впливу кожної з обраного набору характеристик на кожен з варіантів вирішення житлової проблеми; шляхом послідовного віднімання кожного наступного коефіцієнту від попереднього в напрямку від варіанту 1 до варіанту 12 ми отримуємо динаміку падіння / зростання підтримки від традиційних до альтернативних шляхів; кількість змін у напрямку підтримки додається – маємо інтегральний показник, який змінюється від 1 до 10 (кількість шляхів, крім крайнього традиційного та варіанту «інше»).

Іншими словами, **індекс готовності** показує кількість випадків зростання ймовірності підтримки при переході від більш традиційного шляху до менш традиційного.

Узагальнений результат аналізу представлено в таблиці 1. Повні результати розрахунків не наводимо через обмеження щодо обсягу статті – їх можна отримати, звернувшись до автора.

Таблиця 1

Вплив житлових умов, надій на покращення, обізнаності з альтернативами та соціально-демографічних характеристик військовослужбовців на готовність до впровадження альтернативних шляхів вирішення житлової проблеми

Характеристика	Індекс готовності
Який із перелічених варіантів характеризує житлові умови Вашої сім'ї?	
Окрема квартира, отримана від МО України	5
Окрема квартира, отримана НЕ від МО України	4
Окремий будинок (частина будинку)	5
Службова квартира	5
Гуртожиток	4
Орендоване житло зі зручностями	4
Орендоване житло без зручностей	4
Житло батьків	5
Житло родичів (друзів)	6
Казарма	6
Інше	5
Про які з вказаних шляхів розв'язання житлової проблеми військовослужбовців Ви чули?	
Пільгові позики для військовослужбовців на придбання житла	5
Кредити на житло під заставу нерухомого майна (іпотека)	5
Надання цінних паперів (житлових сертифікатів), що дають право на придбання квадратних метрів в конкретному будинку і мають номінальну вартість у гривнях	5
Введення реальної грошової компенсації військовослужбовцям за неодержане житло	3
Забезпечення житлом від Міністерства оборони України	5
Індивідуальні житлові рахунки	5
Формування фонду житлових службових приміщень під штатну чисельність військових частин	5
Спільна забудова земель Міністерства оборони України державою та приватними інвесторами	4
Вивільнення та реконструкція нежитлових будівель (казарм, штабних приміщень Міністерства оборони, тощо)	5
Програма молодіжного кредитування	4
Програма пільгового кредитування сільських забудовників (надання земельних ділянок з подальшим кредитуванням на будівництво)	6
Програма підтримки придбання, за згодою, доступного житла з частковою оплатою (30 % / 70 %; 60 % / 40 %; 50 % / 50 %)	5
Інше	5
Чи покращились Ваші житлові умови за час проходження військової служби?	
В результаті реконструкції нежитлової будівлі (казарми, тощо)	5
Отримав житло від місцевої влади	7
Знімаю житло і отримую компенсацію	4
Збудував житло за програмою пільгового кредитування сільських забудовників	5
Придбав житло лише за свої кошти	5
Знімаю житло за свої кошти	6
Житлові умови не покращились	4
Інше	3

Закінчення табл. 1

Скільки років Ви очікували (очікуєте) житло від Міністерства оборони України?	
5-10	3
10-15	4
15-20	6
20-25	6
25-30	5
понад 30	4
Чи бачите Ви перспективи розв'язання житлової проблеми у Збройних Силах України?	
Ні	3
Важко відповісти	3
Вислуга років, яку Ви маєте на сьогоднішній день	
5-10 років	6
11-15 років	4
16-20 років	5
21-25 років	4
Більше 25 років	5
Ваш вік	
21-25	6
26-30	7
31-35	6
36-40	5
41-45	6
46-50	6
50 і більше	4
Ваш сімейний стан	
Перебуваю у цивільному шлюбі	6
Перебуваю у зареєстрованому шлюбі	3
Розлучений (розлучена)	4
Удівець (удова)	6
Скільки дітей у Вашій сім'ї?	
Одна дитина	4
Дві дитини	4
Три дитини	5
Четверо і більше дітей	6
Місце Вашого проживання	
обласний центр	5
районний центр	4
селище	5
віддалений військовий гарнізон	6

Найбільшу готовність можна визначити як комбінацію найбільшого значення індексу готовності та позитивного значення впливу (див. додаток Д) на вибір одного з альтернативних варіантів у межах цієї характеристики військовослужбовця. Найменшу – як комбінацію найменшого значення індексу готовності та негативного значення впливу на вибір одного з альтернативних варіантів у межах цієї характеристики військовослужбовця.

Тоді найбільш готовими до впровадження альтернативних варіантів є військовослужбовці, які проживають в житлі родичів (друзів), чули про програму пільгового кредитування сільських забудовників (надання земельних ділянок з подальшим кредитуванням на будівництво), отримали житло від місцевої влади, очікують на житло від Міністерства оборони України від 20 до 25 років, не бачать перспектив розв'язання житлової проблеми у Збройних Силах України, мають вислугу 5 – 10 років, мають вік від 26 до 30 років, перебувають у цивільному шлюбі, мають четверо і більше дітей, проживають у віддаленому військовому гарнізоні⁴.

Найменш готовими – військовослужбовці, які проживають в гуртожитку, чули про можливість грошової компенсації військовослужбовцям за недержане житло, назвали шлях покращення житлових умов не вказаний у переліку, очікують на житло 5-10 років, вагаються щодо перспектив розв'язання житлової проблеми у Збройних Силах України, мають вислугу від 5 до 10 років, вік – понад 50 років, перебувають у зареєстрованому шлюбі, мають двох дітей, проживають у районному центрі.

Увага: готовність, в даному, разі визначається **комбінацією** матеріальних і нематеріальних (психологічних) **факторів**, кожен з яких має відносний вплив, тому **не можна** інтерпретувати наявність лише **однієї характеристики**, як підставу для передбачення готовності даного типу військовослужбовців до введення альтернативних шляхів забезпечення житлом. Комбінація деяких характеристик неможлива: наприклад, вік 26 років і термін очікування на житло – понад 25 років.

Приклад розрахунку інтегрального індексу готовності за комбінацією характеристик.

Випадок 1. Військовослужбовець проживає у гуртожитку (значення індексу 4), чув про можливість введення реальної грошової компенсації військовослужбовцям за недержане житло (3), його житлові

⁴ Між даними характеристиками не завжди можна поставити «і», оскільки деякі з них не поєднуються.

умови не покращились за час проходження служби (4), очікує на житло 14 років (6), не бачить перспектив розв'язання житлової проблеми у Збройних Силах України (3), вислуга – 15 років (4), вік – 33 роки (6), перебуває у зареєстрованому шлюбі (3), має одну дитину (4), проживає у районному центрі (5).

Інтегральний індекс готовності:

$$4 + 3 + 4 + 6 + 3 + 4 + 6 + 3 + 4 + 5 = 42.$$

Випадок 2. Військовослужбовець проживає в житлі родичів (друзів) (6), чув про програму пільгового кредитування сільських забудовників (6), назвав шлях покращення житлових умов не вказаний у переліку (3), очікує на житло від Міністерства оборони 25 років (6), вагається щодо перспектив розв'язання житлової проблеми у Збройних Силах України (3), вислуга – 26 років (5), вік – 42 роки (6), перебуває в цивільному шлюбі (6), має четверо дітей (6), проживає в обласному центрі (5).

Інтегральний індекс готовності:

$$6 + 6 + 3 + 6 + 3 + 5 + 6 + 6 + 6 + 5 = 52$$

Отже, військовослужбовці другого типу більш готові, ніж першого, хоча окремі характеристики першого типу зумовлюють більшу готовність.

Крім того, дана зведена таблиця показує оцінку готовності до шляхів, **відмінних від традиційних загалом**. Готовність до **кожного окремого** шляху варто визначати за таблицею логіт-коефіцієнтів (додаток 4), кожен з яких показує силу і напрямок впливу на вибір певного шляху.

Таким чином, з допомогою розробленого нами індексу готовності, маючи **набір характеристик** (не обов'язково всіх перелічених вище) **окремого військовослужбовця або групи можна спрогнозувати їх готовність до введення альтернативних шляхів вирішення житлової проблеми у Збройних Силах України**.

Можна зробити висновок, що підтримка альтернатив залежить від соціально-економічних та часових параметрів:

- ті, хто очікують на житло тривалий час не готові до кредитних програм, які означатимуть тривалість вирішення житлової проблеми;

- військовослужбовці з тривалими строками очікування на житло, але з відповідними матеріальними можливостями (як правило, це старші і вищі офіцери), більш готові до шляхів, які передбачають відносно швидке отримання житла за фінансової участі отримувача (пільгові позики, іпотека).

- програма підтримки сільських забудовників найбільш придатна для військовослужбовців, які проживають у районних центрах.

- підтримка альтернативних шляхів збільшується за умови загальної соціальної захищеності (напр., отримання реальної грошової компенсації за піднайом житла), незначної гостроти житлових умов (напр., проживання у службовій квартирі).

- військовослужбовцям з нетривалими строками очікування можна пропонувати грошову компенсацію.

Готуючи впровадження альтернативних шляхів вирішення житлової проблеми, слід враховувати готовність військовослужбовців з відмінними соціальними характеристиками до переходу від традиційного шляху до альтернатив. При цьому можна використовувати індекс готовності, розроблений у ході цього дослідження, який показує ймовірність підтримки військовослужбовцями з певними соціальними характеристиками окремих варіантів розв'язання житлової проблеми.

Подальші дослідження соціальних проблем у Збройних Силах мають відбуватися на основі обміну досвідом із соціологами, які працюють як у цивільній сфері, так і в інших державних силових структурах. Цьому, сподіваємось, сприятимуть публікації статей, подібних до даної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алещенко В. І. Соціальна політика в Збройних Силах України: проблеми та шляхи їх розв'язання / В. І. Алещенко // Наука і оборона. – 2005. – № 2. – С. 3–44.
2. Біла книга – 2013. Збройні Сили України. – К. : Міністерство оборони України, 2014. – 76 с.
3. Олійник Н. Державні житлові програми: стан реалізації і шляхи вдосконалення системи будівництва та придбання житла для громадян / Наталія Олійник // Вісник Національної академії державного управління. – 2009. – № 3. – С. 101–110.
4. Ставлення військовослужбовців військової служби за контрактом до альтернативних шляхів вирішення житлової проблеми у Збройних Силах України : аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження. – К. : Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, 2012. – 80 с.
5. Шишлюк М. О. Проблеми правового регулювання житлового забезпечення військовослужбовців / М. О. Шишлюк // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 57. – С. 239–244.

Рецензенти: Гавеля В. Л., д. філос. н., професор;
Рожанська Н. В., к. соц. н., ст. викладач.

© Іванов О. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 13.10.2014 р.

ІВАНОВ Олег Валерійович – кандидат соціологічних наук, доктор філософії (PhD) у галузі масових комунікацій, старший викладач кафедри соціології Національного університету «Киево-Могилянська академія», помічник-аналітик президента Київського міжнародного інституту соціології.

Коло наукових інтересів: кількісний контент-аналіз, політична соціологія, соціологія масових комунікацій, військова соціологія.